

FRIES LEVEND ERFGOED
Werken aan verscheidenheid

**Een globale beschrijving van in
Fryslân gesignaleerde
oorspronkelijke houtige gewassen**

www.frieserassenengewassen.nl
info@frieserassenengewassen.nl

Platformreeks nummer 18, december 2017

Samenstelling en tekst: Johannes Spyksma
Grafische verzorging: STIP, Leeuwarden, www.stipwerk.nl

Prijs losse verkoop: €5,00.

Bank: NL 16 TRIO 01976 46 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen te Burgum.

Deze brochure is een uitgave van het 'Platform Friese Rassen en Gewassen' waarin de organisaties die zich richten op het behoud van de Friese landbouwgewassen, dierenrassen, fruitrassen en oorspronkelijke houtige gewassen samenwerken.

In deze brochure werd gebruik gemaakt van door Bert Maes, René van Loon, Henk J. Jager, Vitis Ideaa en Green Spot uitgevoerde inventarisaties. De in deze brochures gebruikte afbeeldingen werden aan door bovenvermelde instanties gepubliceerde rapporten ontleend.

Deze publicatie kwam tot stand door een financiële bijdrage van de Provincie Fryslân.

WAAR GAAT HET OVER

In Fryslân hebben zich over een periode van circa 13000 jaar, vanaf de laatste IJstijd, vanuit landen rond de Middellandse Zee, oorspronkelijke houtige gewassen gevestigd. Door genetische selectie zijn ze goed aangepast aan de milieumomstandigheden, waardoor ze minder vatbaar zijn voor milieuaantastingen. In Fryslân vinden we de houtige gewassen met name in het oostelijk deel van de provincie, in Gaasterland en op de eilanden. Bij de houtige gewassen gaat het in deze brochure over in Fryslân gesignaleerde autochtone bomen, struiken, klimplanten en bramen.

WAAR HET OM GAAT

Landbouw en verstedelijking hebben er voor gezorgd dat veel oorspronkelijke soorten verdwenen zijn. Vaak zijn bij nieuwe aanplant Oost- en Zuid-Europese

bomen en struiken gebruikt. Hoe meer een gebied op de schop ging, hoe minder er over is.

Het verlies van soorten betekent een vermindering van de genetische diversiteit van een eco-systeem, waardoor dit aan veerkracht verliest en kwetsbaar wordt. Inheems materiaal kan bovendien een belangrijke bijdrage leveren aan de herkenbaarheid, de instandhouding of versterking van cultuurhistorische patronen.

Oorspronkelijke bomen en struiken hebben door hun ouderdom en vaak grillige vormen een grote belevingswaarde.

IN FRYSLAN GENOTEERDE HOUTIGE OORSPRONKELIJKE GEWASSEN

De Mieden - Staatsbosbeheer

In het gebied *De Mieden* werden door Bert Maes en René van Loon in de bij Staatsbosbeheer behorende terreinen de volgende oorspronkelijke houtige gewassen geïnventariseerd:

Zwarte els - een algemeen voorkomende autochtone boom

Ruwe berk - zeldzaam

Zachte berk - komt regelmatig voor waar ook de Zwarte Berk groeit

Bastaardberk - waarschijnlijk autochtoon

Eenstijlige Meidoorn - komt geregeld voor op rijkere en leemhoudende bodems

Tweestijlige Meidoorn - op twee plaatsen aangetroffen

Bastaardmeidoorn - spontaan kruisingsproduct van beide voorgaande meidoorns

Grootvruchtige Meidoorn - spontaan kruisingsproduct van de Tweestijlige Meidoorn en de Koraalmeidoorn

Brem - pionier op de zandbodem

Es - als autochtone boom op 16 plaatsen genoteerd

Ratelpopulier - op 10 locaties vastgesteld

Grootvruchtige meidoorn

Sleedoorn - zes groeiplaatsen mogelijk autochtoon
 Heesterpruim - kruisingsproduct van de Sleedoorn en Kroosjes.
 Zomereik - karakteristieke boom in de houtwallen
 Sporkehout - In het voetspoor van de Zomereik op zandbodems op twee plaatsen aangetroffen.
 Zwarte Bes - karakteristieke struiksoort op natte en vochtige veenbodems
 Hondstroos - op 34 locaties genoteerd
 Heggenroos - algemeen
 Schijnviltroos - allerzeldzaamste plantensoort
 Egelantier - komt vooral voor in het duingebied, de Wadden en Zuid-Limburg
 Schijnhondstroos - zeer zeldzaam
 Viltroos - noordelijkst bekende groeiplaats in Nederland
 Bramen - komen algemeen voor. Werden in deze inventarisatie niet op soorten gedetermineerd
 Wilde Framboos - op twee plaatsen vastgesteld
 Schietwilg - elf groeiplaatsen
 Geoordewilg - op acht plaatsen genoteerd
 Boswilg - pionier waarvan de autochtoniteit niet altijd duidelijk is
 Grauwe wilg - algemene soort in de Mieden
 Kraakwilg - tamelijk zeldzaam
 Bastaardwilg - spontaan kruisingsproduct van de Grauwe wilg en de Geoorde wilg
 Boswilg x Grauwe wilg - kruisingsproduct op één plaats genoteerd
 Gewone Vlier - algemene soort
 Bitterzoet - algemene soort
 Wilde Lijsterbes - karakteristieke struik in de Mieden
 Gladde lep - waarschijnlijk verwilderd
 Gelderse Roos - op acht plaatsen genoteerd

Schijnviltroos

Noardlike Fryske Wâlden

In de Noardlike Fryske Wâlden werden in een in opdracht van Landschapsbeheer samengesteld rapport door Ecologisch Adviesbureau Maes, Ecologisch Adviesbureau Van Loon, Vitis Idaeae en Greenspot de volgende bomen, struiken, klimplanten en bramen genoteerd.

Zwarte Els - algemeen
 Ruwe Berk - zeldzaam
 Zachte Berk - komt regelmatig voor
 Schietwilg - niet echt algemeen
 Geoorde wilg - algemeen
 Boswilg - pionier, autochtoniteit niet duidelijk
 Grauwe Wilg - algemeen
 Kraakwilg - tamelijk zeldzaam
 Kruipwilg - recente pionier
 Struikhei - op drie plaatsen waargenomen
 Hazelaar - vermoedelijk in de meeste gevallen niet autochtoon
 Eenstijlige Meidoorn - algemeen
 Tweestijlige Meidoorn - op zeven plaatsen aangetroffen
 Grootvruchtige Meidoorn - spontaan kruisingsproduct van Tweestijlige Meidoorn en de Koraalmeidoorn
 Bastaardmeidoorn - spontaan kruisingsproduct van de Eenzijdige en de Tweezijdige Meidoorn
 Schijnkoraalmeidoorn - spontaan kruisingsproduct van de Eenzijdige Meidoorn en Koraalmeidoorn
 Brem - pionier op zandbodems
 Gewone dophei - op één plaats aangetroffen
 Wilde Kardinaalsmuts - op drie plaatsen waargenomen
 Beuk - waarschijnlijk niet autochtoon in het gebied
 Es - als autochtone boom veel genoteerd
 Stekelbrem en Kruipbrem - komen samen met Struikhei voor op Sumarreheide
 Klimop - twijfelachtige autochtoon
 Hulst - vrij algemeen
 Wilde Kamperfoelie - algemeen
 Ratelpopulier - op 175 locaties (29% van het onderzochte oppervlak) vastgesteld
 Zoete kers - autochtoniteit niet opgehelderd
 Gewone Vogelkers - twijfel over autochtoniteit
 Sleedoorn - vrij algemeen
 Zomerek - algemeen in houtwallen

Hondsroos

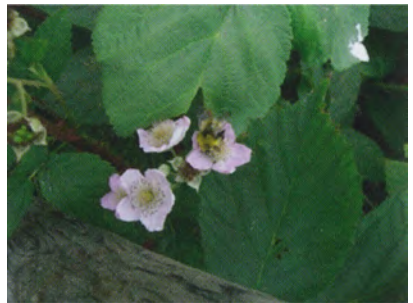
Sporkehout - in het voetspoor van de
 Zomereik op zandbodems
 Zwarte bes - op 29 plaatsen (5%)
 genoteerd
 Bosaalbes - twijfel over autochtoniteit
 Hondсроos - algemeen
 Heggenroos - algemeen
 Viltroos - komt geregeld voor
 Schijnviltroos - komt geregeld voor
 Beklierde Heggenroos - zeldzaam
 Egelantier - zeldzaam
 Schijnegelantier - zeer zeldzaam
 Berijpte Viltroos - bijzonder zeldzaam
 Kruisingsproducten tussen Hondсроos, Heggenroos en Beklierde heggенroos en
 tussen Viltroos en Schijnviltroos
 Behaarde Struweelroos - zeldzaam
 Kale Struweelroos - zeldzaam
 Schijnhondсроos - zeldzaam
 Schijnheggенroos - zeldzaam
 Bottelroos - zeer zeldzaam

Struikheide

Bramen:

Spikkelhaagbraam
 Gedraaide stokbraam
 Viltige rogbrummel
 Luizenpurperbraam
 Fijne randbraam
 Bleke randbraam
 Bruine bermbraam
 Egelschuilbraam
 Rode bermbraam
 Slaghumusbraam
 Witte randbraam (*Rubus frieslandicus*)
 Knieviltbraam
 Rode contrastbraam
 Zoete haarbraam
 Ingesneden ruigtebraam
 Grote schuilbraam

Witte randbraam
 (*Rubus frieslandicus*)

Stompe haagbraam
Zandhaagbraam
Vroege roggebraam
Japanse wijnbes
Smalle randbraam
Geplooide stokbraam
Spitse haarbraam
Naaldroggebraam
Donkere pluimbraam
Rode grondbraam
IJle schuilbraam
Pluimkamraam

Zuid- en Oost Friesland - Staatsbosbeheer

In het '*Rapport Zuid- en Oost-Friesland*' komt het volgend overzicht van door Bert Maes en René van Loon in de terreinen van Staatsbosbeheer uitgevoerde inventarisaties voor.

In de eerder vermelde inventarisaties werden de volgende *bomen, struiken en bremen* niet aangetroffen:

Karpatenberk
Ruwe berkxZachte berk
Hulst
Gewone vogelkers

Wilde kamperfoelie

Kraaihei
Wilde Gagel
Framboos
Gewone WilgxBoswilg
Blauwe bosbes
Rode bosbes

Dauwbraam

It Fryske Gea

In tot *It Fryske Gea* behorende terreinen (park Oltterterp, Lendenbos, Wikeler Bos, Rijsterbos) en een aantal kleine eikenbosterreinen werden de volgende in de bovenstaande inventarisaties ontbrekende houtige gewassen aangetroffen:

Geoorde wilg X Grauwe wilg
Gewone es
Gewone vogelkers
Wintereik
Hybride Wintereik x zomereik

Kruisbes
Gedraaide koepelbes
Gewone dophei

Rode contrastbraam
Geplooide stokbraam
Sierlijke woudbraam

Rode contrastbraam

Oorspronkelijke bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen

In de door Bert Maes geredigeerde publicatie *'Oorspronkelijke bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen'* komen kaartjes voor waarop de groeiplaats en verspreiding van autochtone gewassen is weergegeven. Wat Fryslân betreft worden afgezien van de al in hiervoor genoemde inventarisaties vermelde vindplaatsen de volgende gewassen en vindplaatsen geconstateerd:

Duindoorn - Friese eilanden	Stekelbrem - Friese eilanden;
Jeneverbes - Terschelling	Gaasterland
Egelantier - Friese eilanden	Verfbrem - Terschelling
Schijnegelantier - Friese eilanden	Linnaeusklokje - Terschelling
Vlier - Friese eilanden	Blauwe bosbes - Terschelling
Struikhei - Friese eilanden	Rode bosbes - Terschelling
Kraaihei - Friese eilanden	Rijsbes - Friese eilanden
Gewone dophei - Gaasterland	Kleine Veenbes - Oost-Fryslân

In de door *Natuurmonumenten* in Fryslân beheerde terreinen zijn de oorspronkelijke houtige gewassen volgens hun opgave niet geïnventariseerd.

OPDRACHTEN

1. Houtige gewassen dateren van voor de laatste IJstijd
2. Houtige gewassen zijn vatbaar voor milieuaantastingen
3. De in Fryslân voorkomende houtige gewassen behoren tot het Fries cultureel erfgoed
4. Houtige gewassen leveren een bijdrage aan de genetische diversiteit
5. De Zwarte Els komt algemeen voor
6. In de Mieden staan zes soorten meidoorns
7. De Zwarte Bes groeit op droge plekken
8. In de Noardlike Fryske Wâlden komen vijf wilgensoorten voor
9. Wilde Kamperfoelie is zeldzaam in het gebied
10. De Witte Randbraam heeft als Latijnse naam *Rubus frieslandicus*
11. Wilde Gagel werd in Zuid en Oost Fryslân gesignaleerd
12. De Dauwbraam komt voor op de Friese eilanden
13. De Stekelbrem groeit in Gaasterland

UIT DE PLATFORMREEKS TE BESTELLEN PUBLICATIES

1. *Werken aan verscheidenheid*: werkzaamheden van het Platform Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €3.50
2. De Friese rassen en gewassen en *grondeigenaars* Prijs: €2.50
3. De Friese rassen en gewassen en *receptuur, kookkunst* en *gastronomie* Prijs: €2.50
4. De Friese rassen en gewassen en *streekproducten* Prijs: €2.50
5. De Friese rassen en gewassen en *ruimtelijke kwaliteit* Prijs: €2.50
6. De Friese rassen en gewassen en de *natuurinclusieve landbouw* Prijs: €2.50
7. De Friese rassen en gewassen en de *stads- en dorpslandbouw* Prijs: €2.50
8. De Friese rassen en gewassen en *educatie* Prijs: €2.50
- 9-11 In een drietal *brochures* wordt verduidelijkt om welke rassen en gewassen het gaat en voorbeelden gegeven van wat er nu al mee gedaan wordt. Prijs: €7.50 per stuk
12. In een *naslagwerk* worden de Friese rassen en gewassen uitgebreid beschreven. Prijs: €10
13. In 2019 verschijnt een uitgebreide *documentatie* met teksten en foto's van de rassen. Prijs: €15
14. In de publicatie '*Tiden hawwe tiden*' wordt de Friese agrarische geschiedenis vanaf het eerste begin tot de huidige tijd beschreven. Per tijdvak wordt vermeld welke Friese en met Fryslân verwante landbouwgewassen, dierenrassen en fruitrassen zich voordeden. Prijs: €10
15. Een globale beschrijving van de *landbouwgewassencollectie* van het Werkverband Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €5
16. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *dierenrassen* Prijs: €5
17. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *fruitrassen*. Prijs: €5
18. Een globale beschrijving van de in Fryslân gesignaleerde *houtige gewassen* Prijs €5
19. Het fokken van de Friese of met Fryslân verwante *dierenrassen*. Prijs: €5
20. Het winnen van zaden en knollen van de Friese en met Fryslân verwante *landbouwgewassen*. Prijs: €5
21. Het instandhouden en vermeerderen van het *Friese fruit* Prijs: €5
22. Een introductie van het zaad voor de te telen *consumptiegewassen*. Prijs: €2.
23. Een introductie van het aan te bieden zaad in *zakjes* en *zakken*. Prijs: €2.
24. *FAN FRYSLANS GRUN*: Raamplan voor een gebundelde aanpak van de praktische en economische toepassing van de Friese en met Fryslân verwante dierenrassen, landbouwgewassen, fruitrassen en houtige gewassen. Prijs: €10

Bovengenoemde publicaties kunnen met vermelding van de nummers worden besteld door overmaken van de genoemde bedragen op banknummer TRIO 0197 646 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen te Burgum.

Afgezien van het in 2019 verschijnend nummer 13 kan het gehele pakket door overmaking van €60 via het vermelde banknummer besteld worden. Portokosten: €7.50.

ANTWOORDEN

1. Niet waar
2. Niet waar
3. Waar
4. Waar
5. Waar
6. Waar
7. Niet waar
8. Niet waar
9. Niet waar
10. Waar
11. Waar
12. Niet waar
13. Waar

LITERATUUR

Boer de, J.J. *Veldgids landschapselementen*. Landschapsbeheer Friesland.
Boer de, J.J. *Zakboekje Landschapselementen Noordlike Fryske Wâlden*.
Boers, E. Een unieke verzameling zaden, pitten en stuifmeel in Groningen vertelt ons van alles over Frieslands verleden. *Leeuwarder Courant*, 25-2-2012.

Dooij de, P. Plan van aanpak in situ behoud genetische bronnen van bomen en struiken. *Bosschap. Oorspronkelijke bomen en struiken*. IKC Natuurbeheer Wageningen.
Maes, Bert en René van Loon. (2010). *Rapport de Mieden. Inventarisatie autochtone bomen en struiken in de terreinen van Staatsbosbeheer De Mieden of Noordelijke Friese Wouden en de Doezumer Mieden*.
Jager, H. (2014). *Vegetatiekartering van een aantal kleine bosterreinen van it Fryske Gea*.
Jager, H. (2012). *De vegetatie van het Rysterbosk*. It Fryske gea
Jager, H. (2014). *De vegetatie van het Wikelerbosk*. It Fryske Gea.
Jager, H. (2014). *Lendebos, natuurwaarden, toekomstvisie en beheer*. It Fryske Gea.
Maes, Bert en René van Loon. (z.j.). *Rapport Noardlike Fryske Wâlden. Inventarisatie autochtone bomen en struiken in het Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden*.
Maes, N. (z.j.). *Oorspronkelijke bomen en struiken in Nederland*. Kritisch Bosbeheer.
Maes Bert (red.). *Oorspronkelijke bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen*. Boom Amsterdam/ Meppel
Maes Bert en René van Loon. (2007). *Rapport Zuid- en Oost Friesland. Inventarisatie autochtone bomen en struiken in de terreinen van Staatsbosbeheer*. Utrecht - Berg en Dal.

Voor €12,50 abonnementsgeld in het jaar blijft u door het tijdschrift OER op de hoogte van wat er zich afspeelt bij het Platform Friese Rassen en Gewassen.

Banknummer: NL 16 TRIO 0197 646 174 t.n.v. Werkverband Friese Rassen.

Platform Friese Rassen en Gewassen

www.friesehoenderclub.nl

Nederlands Zwartbles
Schapenstamboek

www.nzs.nl

www.zeldzamerassen.nl/
zwartbles-fokkersgroep

www.dwvn.nl

www.melkschapen.nl

VOOR LEVEND ERFGOED

www.szh.nl

www.roodbontfriesvee.nl

Wurkferbân Fryske Rassen / Werkverband Friese Rassen

www.werkverband-frieserassen.nl

www.freshhollands.nl

www.onzestabyhoun.nl

www.fruitynfryslan.nl

www.landgeit.nl

www.herbariumfrisicum.nl

www.nvsw.nl

Vrienden
van het oude fruit
www.vriendenvanhetoudefruit.nl